

Tverretatlig kommunenettverk innen utvikling av omsorgstilbud til morgendagens eldre.

Sammenhengen mellom omgivelser, helse og livskvalitet.

Forslag til en modell for utvikling av omsorgstilbud til morgendagens eldre

Modellens sju punkter er resultat av diskusjon i nettverket, og utarbeidet av representanter fra disse kommunene: Bærum, Flora, Larvik, Melhus, Tromsø, Trondheim og Stord. I tillegg deltar Kirkens Bymisjon.

Innledning

Morgendagens eldre innen omsorgssektoren er ingen homogen gruppe. I dette forslaget til modell har vi imidlertid valgt å se gruppen samlet, uavhengig av omsorgsbehov. Alle mennesker har, uansett funksjonsnivå, behov for en helhetlig omsorg, som blant annet innebærer deltakelse og mestring. Modellen er knyttet til eldre, men er også aktuell for andre grupper innen omsorgssektoren.

Modellen tar utgangspunkt i at det er sammenheng mellom utforming av omgivelsene, livskvalitet og helse for beboerne, og at disse faktorene også påvirker arbeidsglede og trivsel blant de ansatte. Andre viktige forhold som påvirker innholdet i omsorgssektoren, er ikke tatt opp.

Omgivelser i denne sammenheng er definert som beliggenhet og fysiske rammer som stimulerer sosiale, kulturelle og fysiske aktiviteter for beboere, ansatte, pårørende og andre i nærmiljøet; omsorgssenteret som lokalt møtested.

Morgendagens utfordringer kan ikke løses innen omsorgssektoren alene, og forutsetter tverretatlig samarbeid og helhetlig vurdering av kommunens ressurser. For å utvikle nye modeller er det nødvendig å få eksempler på utradisjonelle løsninger som kan inspirere og legitimere kommunenes satsning innen eldreomsorgen. Et eksempel er sambruk eller naboskap mellom privat og offentlig virksomhet. Det er grunn til at en slik modell kan påvirke innholdet i omsorgstilbudet på en positiv måte, og dessuten, at den samfunnsøkonomisk kan innebære bedre utnyttelse av kommunens ressurser.

Det tverrfaglige kommunenettverket for utvikling av omsorgsboliger for morgendagens eldre er opprettet med støtte fra Helse- og omsorgsdepartementet.

Dette dokumentet er ikke utfyllende, og, avhengig av ressurser, vil det bli en løpende oppdatering. Vi oppfordrer derfor alle om å sende inn supplerende informasjon; praktiske eksempler, kunnskapsbasert erfaring og forskning knyttet til punktene i modellen. Vi vil også be om synspunkter og forslag til endring av presentasjonsformen.

På vegne av tverretatlig nettverk for utvikling av omsorgsboliger for morgendagens eldre,

Tove Akre

Annichen Hauan

Tove Akre
Enhetsleder for omsorgssektoren, Larvik kommune
Leder av Arbeidsutvalget

Annichen Hauan
Seniorrådgiver
Norsk Form

4.3.2009

Modellen foreslår følgende punkter:

1. Utvikling av tverretattlig samarbeid for helhetlig planlegging og integrering i kommuneplanen
2. Omsorgsboliger og sykehjem som er integrert i boområder med felles funksjoner
3. Sammenhengende boligtilbud som kan ivareta behovet for ulike former og grader av omsorg
4. Sektorovergripende samarbeid slik at ressursene ses på tvers av etatene, for utvikling av sambruk, samlokalisering og naboskap med andre offentlige og private virksomheter
5. Utforming av gode estetiske omgivelser ute og inne, som fremmer sosiale, kulturelle og fysiske aktiviteter
6. Omgivelser som legger til rette for at også beboere fra nærmiljøet kan delta i ulike aktiviteter, omsorgssenteret som lokalt møtested
7. Omgivelser som fremmer trivsel og arbeidsglede blant de ansatte

Forutsetninger for modellen:

- Tilpasning til lokale forutsetninger og behov
- Universell utforming
- Miljø og bærekraft
- Fleksibilitet
- Brukermedvirkning (beboere, pårørende og ansatte)
- Lokalisering (ut fra sosiale, kulturelle og fysiske kvaliteter)

<u>Innholdsfortegnelse</u>	<u>Side</u>
Hovedpunkter og forutsetninger for modell	3
Utgangspunkt for modell	5
Utvikling av tverretattlig samarbeid for helhetlig planlegging og integrering i kommuneplanen	5
Omsorgsboliger og sykehjem som er integrert i boområder med felles funksjoner	7
Sammenhengende boligtilbud som kan ivareta behovet for ulike former og grader av omsorg	8
Sektorovergripende samarbeid slik at ressursene ses på tvers av etatene, for utvikling av sambruk, samlokalisering og naboskap med andre offentlige og private virksomheter	10
Utforming av gode estetiske omgivelser ute og inne, som fremmer sosiale, kulturelle og fysiske aktiviteter	11
Omgivelser som legger til rette for at også beboere fra nærmiljøet kan delta i ulike aktiviteter, omsorgssenteret som lokalt møtested	15
Omgivelser som fremmer trivsel og arbeidsglede blant de ansatte	15
Kilder	17

Utgangspunktet for modellen:

”Morgendagens eldre vil bo sentralt, og vil trolig være en del av et pulserende liv, enten som aktiv deltaker og/eller tilskuer”.

I følge Høyland & Ribe (2005) handler en god alderdom ikke bare om bra tilgjengelighet i egen bolig, men også om å kunne nå til funksjoner som er utenfor boligen, som servicefunksjoner, butikker, kafeer og rekreasjonsområder. I tillegg handler det om å kunne være en del av ulike sosiale nettverk som familie, venner og nabolag. Dette betyr at bomiljøet er en viktig faktor for å opprettholde nettverk og sosiale relasjoner, og for å gi et hverdagsliv med mening.

1. Utvikling av tverretattlig samarbeid for helhetlig planlegging og integrering i kommuneplanen

Helhetlig planlegging:

- Ambisjonene om fysiske omgivelser som er tilrettelagt for flere, gir muligheter for et mer tverrfaglig engasjement for å påvirke den fysiske planleggingen og boligpolitikken (Høyland & Ribe, 2005, s. 129).
- Kommunens planlegging har stor betydning for om eldre kan bli boende i sin egen bolig. Kommunen kan følge opp hvordan boligbestanden ser ut i områder hvor det bor mange eldre, ved å se på tilgjengelighet til butikker, servicefunksjoner og kommunikasjon/transport i nærheten av boligområder med flere eldre (Socialstyrelsen, Sverige, 2007).
- Regjeringen ser det som en viktig utfordring for kommuneplanlegging å sørge for at boligbyggingen blir en integrert del av en fremtidsrettet by- og sentrumsutvikling. Samtidig er det av stor betydning å sikre at seniorboligene utformes slik at de oppfyller tilgjengelighetskrav og ved behov kan benyttes som fullverdige omsorgsboliger, og redusere behovet for videre flytting til omsorgsboliger og institusjoner (St. meld.nr.25, kap.8.3.2).
- På oppdrag fra Miljøverndepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet har NIBR i samarbeid med UMB (Universitet for miljø og biovitenskap) gjennomført en undersøkelse av kompetansen innen planlegging og stedsutvikling i kommuner og fylker. Formålet med undersøkelsen er: 1) å dokumentere og vurdere status for kompetansen, 2) å foreslå tiltak for å bedre kompetansen. Undersøkelsen gir grunnlag for å foreslå følgende tiltak for å bedre situasjonen: - Bedre oversikt over plansituasjonen i kommunene, oppdatert veiledning for kommuneplanlegging tilpasset de store variasjonene innen norske kommuner, samordning og veiledning på fylkesnivå, faglig styrking i de små kommunene, styrking av planleggerutdanning og styrking av etter- og videreutdanning (Harvold & Skjeggedal, 2008).
- Sevicestyrelsen i Danmark har utarbeidet en modell som belyser forskjellige beslutningsprosesser ved etablering og utforming av omsorgsboliger, og gir et innblikk i hvordan disse prosessene forløper, hvem som deltar, hvilken kunnskap og overveielser som inngår. Rapporten gir informasjon om hvilke faser av prosessen, hvor beslutninger

om forhold som har betydning for trivselsfaktorer velges (Hovgesen, Knudstrup, & Møller, 2007).

Tilrettelegging

- Et viktig bidrag i kommunenes forebyggende arbeid for å styrke helsen blant eldre, er å gi bedre muligheter for eldre til å komme seg rundt utenfor boligen. God tilrettelegging av service og rekreasjon, er forebyggende med tanke på eldres helsetilstand, og ressurs sparende ved at eldre vil trenge mindre offentlig hjelp til daglige gjøremål (Høyland & Ribe, 2005, s. 124).
- Utfordringene for morgendagens eldrepolitikk og eldreomsorg blir å legge til rette for at eldre kan bruke sitt initiativ og sine evner, realisere sine verdier og ønsker, både så lenge de klarer seg uten hjelp, og når de blir avhengig av hjelp (Slagvold & Strand, 2005 s. 46-47).
- WHO har utformet en modell med anbefalinger ved navn *Global age friendly – cities* (2007), som gir eksempler på hvordan man best kan tilrettelegge byer for eldre ved å bruke helhetlig planlegging. Modellen kan overføres til mindre tettsteder og byer (http://www.who.int/ageing/age_friendly_cities/en/index.html).
- 17 pilotkommuner har deltatt i et nasjonalt utviklingsprosjekt, hvor universell utforming har blitt brukt som strategi for å skape lokalsamfunn med god tilgjengelighet, likeverd, deltaking og valgfrihet for alle. Det foreligger nå en rapport med erfaringer og anbefalinger fra prosjektperioden (Miljøverndepartementet, Universell utforming, (2009. 09. febr.). Lokalisert 02.03.2009 på: <http://www.universell-utforming.miljo.no/artikkel.shtml?id=961>)

Erfaringsbaserte eksempler:

Tysværtunet aktivitets- og omsorgssenter

- Sammenhengende omsorgstilbud, hvor de ulike omsorgsboligene er lokalisert i samme område sentralt i Tysvær. Omsorgssenteret og kulturhuset er samlokalisert i ett bygg.
- Beboere og besøkende kan gå tørrskodde fra bolig til ulike service- og kulturtilbud.

Bråta bo- og aktivitetssenter - Sambruk av bygg og samarbeid mellom skole og omsorgstjenester. Sambruk og samhandling mellom skole og omsorgstjenester

- Møteplasser for ansatte etter arbeidstid
- Det arrangeres dager for ansatte med ulike temaer
- Ansatte har god kontakt med sine egne og andres barn gjennom aktiviteter på senteret
- Reduksjon i sykefraværet

Eksempler under utvikling:

- *Otium-prosjektet, Tromsdalen, Tromsø.* Nærme bydelsfunksjoner, kultur- og aktivitetssenter og fokuserer på brukermedvirkning. Tromsø kommune har høye ambisjoner i å utforme et bo- og omsorgssenter for fremtiden. Prosjektet tenkes gjennomført som en prosjektkonkurranse. Kommunen ser på hele området, Otium og et ubebygde område. Utfordring i planprosessen blir å bygge fleksible bygg for brukere

med et variert og godt tjenestetilbud. Samtidig vil prosjektet vektlegge at området også skal kunne brukes av lokalbefolkningen i Tromsdalen. Dette stiller krav til en planprosess som engasjerer og må involvere flere enn kommunens planleggere.

- *Trolla seniorboliger, Trolla, Trondheim.* Pilotprosjektet er et non-profit prosjekt med sterkt fokus på brukermedvirkning i utbyggingsprosessen, og er et resultat av et tett samarbeid med Arkitekt Svein Skibnes, SINTEF Byggforsk, NTNU og Husbanken. Pilotprosjektet kom fra et privat initiativ, og blir etablert i et eksisterende nabolag, hvor de kommende beboerne allerede har et etablert nettverk. Seniorboligene blir en del av en ny plan for områdeutvikling av Trolla, hvor energi, miljø og universell utforming er godt planlagt.

2. Omsorgsboliger og sykehjem som er integrert i boområder med felles funksjoner

Lokalisering

- Tilknytning til lokale forhold og trygghet knyttet til en bolig som har vært ens hjem en stor del av livet, danner ofte bakgrunn for et ønske om å bli boende hjemme. Lokalisering, utbyggingsmønster, utbygging av service og det kollektive transportsystemet, påvirker også i hvilken grad de eldre kan greie å beholde sitt opprinnelige levesett. Dette er faktorer som påvirker de eldre til å flytte (Høyland & Ribe, 2005, s.122).
- En del eldre må gi opp bilkjøring og mister derfor muligheter til å oppsøke kultur, rekreasjon og servicetilbud som mange har vært vant til å bruke gjennom et langt liv. Som utvei ønsker derfor en del eldre å flytte for å kunne beholde sitt sosiale nettverk og sin selvstendighet med hensyn til å kunne benytte de ulike tilbudene (Høyland & Ribe, 2005, s.122).
- Boliger for eldre bør plasseres i vanlige boområder. Et godt bomiljø er som oftest et blandet boområde, bestående av ulike aldersgrupper, kulturer og mennesker i forskjellige livssituasjoner og ulike hustyper. Det er avgjørende hvordan boligen ligger i forhold til andre funksjoner og kommunikasjonsmidler (Husbanken *HB 7F.17*, 1998).
- At omsorgsboligene er plassert i et kjent nærmiljø med anledning til å utføre vante aktiviteter og omgås andre tidligere nettverk, er viktig for 8 av 10 seniorer (Brevik & Schmidt, 2005, s. 24).
- 2 av 3 eldre mener nærhet til familie og døgkontinuerlige hjemmetjenester er av stor betydning, i en situasjon hvor man er skrøpelig (Brevik & Schmidt, 2005, s. 24).
- Hver fjerde senior ønsker at omsorgsboligene er samlokalisert med hverandre. De fleste foretrekker imidlertid ikke å bo i bebyggelse som kan gi inntrykk av å framstå som kategoriboliger (Brevik & Schmidt, 2005, s.24).
- Forskning viser at mennesker som mangler tilhørighet, føler seg ensomme og er disponert for fysisk helsesvikt. Derfor vil det være forebyggende om disse får hjelp til å komme seg ut blant mennesker (Valset, 2005, s. 31).

Eksempler under utvikling:

- *Omsorg+, Oslo kommune.* Samlokaliserte omsorgsboliger i kombinasjon med et døgnbemannet serviceareal med husvert, aktivitetssenter, private serviceytere og personalbase for hjemmetjenesten. Målgruppen er eldre over 67 år med behov for egnet bolig av medisinske, sosiale eller fysiske årsaker, samt behov for trygghet med fast personale og sosial stimulans for å motvirke isolasjon (Bystyremelding nr. 1/2008, Oslo kommune).

3. Sammenhengende boligtilbud som kan ivareta behovet for ulike former og grader av omsorg

Omgivelsenes fysiske betydning

- Kvaliteten på omsorgen, livskvaliteten og trivselen påvirkes av omgivelsenes utforming. Anlegg med flere typer tilbud, selvstendige boliger, bokollektiv, kafé osv. gir større valgfrihet for beboeren og muligheter for å tilpasse tilbudet til sine egne behov (Møller & Knudstrup, 2007).
- Et godt bomiljø er som oftest et blandet område med mennesker i ulike livssituasjoner og forskjellige aldersgrupper, og som består av ulike hustyper (Husbanken, HB 7.F.17).
- Flere valgmuligheter i et omsorgsboligkompleks gir større muligheter for individualitet, hjemlighet og selvbestemmelse. Desto mer fleksibilitet i boligens forskjellige rom, desto mer trivsel (Møller & Knudstrup, 2007).
- Forskning viser at en persons funksjonelle kapasitet i samspill med hjemmemiljøets utforming har betydning for eldres helse. Både objektive og subjektive aspekter i hjemmemiljøet spiller inn på eldres tilfredshet, spesielt er graden av tilgjengelighet og meningsbærende aspekter i bomiljøet viktig (Iwarsson, 2008, s. 141).
- Et europeisk tverrvitenskapelig forskningsprosjekt ved Lunds Universitet som koordinator, ble gjennomført i årene 2000-2004. Prosjektets mål var å undersøke, ved å bruke et flerfaglig perspektiv, hvordan objektive og subjektive aspekter ved hjemmemiljøet har sammenheng med eldres opplevelser av helse, uttrykt gjennom selvstendighet, delaktighet og velvære. Forskningsprosjektet konkluderer med at forholdet mellom en persons funksjonelle kapasitet og miljøets utforming har betydning for helsen (Enable age, Lunds Universitet).
- Fleksibilitet og åpenhet for endringer og justeringer av tjenestetilbud er nødvendig for å gjøre tilbudet tilgjengelig også for dem med minoritetsbakgrunn (Moen, 2005, s. 93).

Fremtidsscenarioer om morgendagens eldres behov

- Fremtidens eldre vil tydeligere stå frem som ulike personer med ulike valg og boligpreferanser. Mye tyder på at vi alle, i større grad enn dagens eldre, vil kreve sin rett til et fullverdig og aktivt liv på linje med alle andre grupper (Høyland og Ribe, 2005, s.127).

- I hovedfagsoppgaven *SENIORLAND - Omsorgsscenarier for de nye gamle*, skrevet av Steinar Barstad, presenteres tre omsorgsscenarier om morgendagens eldres preferanser og behov. *Scenario 1*. Geriatrihospitalet: Helsevesenet overtar ansvaret for eldreomsorgen, og geriatrien blir en stor medisinsk spesialitet. Helse, rehabilitering, medisinsk behandling står i fokus og det blir satset på helseforskning, kompetansebygging og teknologi. *Scenario 2*. Dette er konsumentenes og entreprenørenes scenario. Seniorer utstyrt med stor etterspørselskraft. Stikkord er: marked, internasjonalisering, fysisk tilrettelegging og sikkerhet for seniorer, omsorgstilbud preget av individuell tilpasning, fritt leverandørvalg og modulbaserte spesialtilbud tilpasset ulike brukergrupper. *Scenario 3: Omsorgsfellesskapet* bygger på prinsippene aktiv aldring, deltakelse, fellesskap og nettverksbygging på tvers av generasjonene står i fokus. Stikkord er non-profit foretak, samvirke, bofellesskap, kollektiv, personlig assistanse, mestring, forebygging, bistand og omsorg preget av mangfold og flerfaglighet. Brukernes interesser er involvert både i eierskap og i driften av virksomheten. Den er brukerstyrt og brukereid, eller drives i samvirke mellom brukere, ansatte, pårørende og lokalsamfunn (Barstad, 2006).
- *Fokus på de meget eldre 75+* presenterer i sin undersøkelse av ulike bomiljøer for eldre, et helhetsperspektiv på omsorg ut fra behov, alder og livsstil. Det vises til eksempler på ulike måter å organisere bomiljøer og modeller fra Danmark, Europa og USA. På side 54 og utover presenteres de ulike livsstilskonseptene/modellene som kalles BoPLUS. Undersøkelsen viser også til hvilke utfordringer som ligger til grunn for å organisere bomiljøer ut fra finansieringsformer og tildeling av tilrettelagt bolig og pleiebehov (Eriksen.& Skousbøll, 2006).
- *Bag facaden: Scenarier for fremtidens boliger til eldre mod 2014*, Fire fremtidsscenarier om fremtidens boliger til eldre som beskriver fire forskjellige måter å forholde seg til sin egen bolig og alderdom på. En modell for utforming av boområde presenteres i hvert scenario. Det presenteres fire scenarier: *Scenario 1*. "Hverdagsromantikkerne"- Boligen og lokalområdet oppleves av denne gruppe eldre som et av de få trygge steder i en stigende grad av usikker verden. Boligen skal for denne gruppen danne fundamentet for dyrkelsen av mesteparten av livets aktiviteter. *Scenario 2*. "De ryggsekkreisende eldre"- Aldersorientert selvoppfattelse, boligen og lokalområdet som sanatorium. For denne type eldre skal boligen være rekreasjonssted, funksjonell og billig. Denne gruppen eldre er mye på farten og vektlegger servicefunksjoner i lokalområdet. Disse eldre har mange bekjentskaper, og færre nære venner. *Scenario 3*. "Vitenskapsakrobatene"- Ressursorientert selvoppfattelse, boligen og lokalområde som sanatorium. Det viktigste for boligen for denne gruppen er at den kan danne utgangspunkt for mental og fysisk oppgradering. Lokalområdet/ nærområdet bør være variert og mangfoldig i forhold til alder og bakgrunn på beboerne. *Scenario 4*. "Lokale helter med tid og overskudd"- Ressursorientert selvoppfattelse, boligen og lokalområde som borg. Det viktigste for denne typen eldre er å kunne gjøre det de er gode til uten å hindres pga. av alder. Det skal være mulig innenfor lokalområdet å finne alt som er nødvendig for å leve et aktivt og givende liv (Institutt for fremtidforskning, 2004).

Ulike boformer

- Det trengs ulike boformer som kan være fleksible ut i fra at morgendagens eldre er forskjellige i forhold til preferanser, økonomi og fysisk tilstand (Ytrehus & Fyhn, 2006).
- Stor interesse for bofellesskap, felleslokaler og service blant eldre fordrer ny giv i utforming av boliganlegg for seniorer (Brevik & Schmidt, 2005).
- Behov for tilrettelegging av flere tilgjengelige boliger med felleskapsløsninger i privatregi (Brevik & Schmidt, 2005).
- 4 av 10 eldre sier de har faste planer, vurderer eller kunne ønske å etablere bofellesskap med venner (Brevik & Schmidt, 2005).

4. Sektorovergripende samarbeid slik at ressursene ses på tvers av etatene for utvikling av sambruk, samlokalisering og naboskap med andre offentlige og private virksomheter

Erfaringsbaserte eksempler:

- *Bråta bo- og aktivitetssenter* - Sambruk og samhandling mellom skole og omsorgstjenester.
- *Tysværtunet aktivitets- og omsorgsenter* - Sambruk av omsorgstjenester og kulturtjenester
- *Munkvoll helse- og velferdssenter* - Sambruk og lokalisert i tilknytning til skole, og nærhet til sentrum

Nærmere informasjon om prosjektene ovenfor kan hentes fra Norsk Forms nettsider:
http://www.norskform.no/default.asp?V_ITEM_ID=2950

Samfunnsøkonomiske fordeler

- Boliger som er tilgjengelige og lettstelte med praktisk og god utforming, gjerne med muligheter til bofellesskap og sosialt samvær, beliggende sentralt med god atkomst til et godt servicetilbud, vil være lønnsomt. Disse boligene vil være lønnsomme i forhold til ressursparinger, velferd og levekår (Brevik & Schmidt, 2005, s. 230-233).
- I undersøkelsen *Slik vil eldre bo* svarte 50 % av de spurte at de var villige til å flytte til en mer tilgjengelig bolig om de skulle få større behov for hjelp. Vilje til å bli boende i en god tilgjengelig bolig, eller å flytte til en tilrettelagt bolig når den gamle boligen mangler tilgjengelighet, utgjør et dobbelt potensial for innsparinger i pleie- og omsorgssektoren (Brevik & Schmidt, 2005, s. 230-233).

Miljøfordeler

- Et levende sentrum med konsentrasjon av arbeidsplasser og boliger medfører mindre transport og er derfor et element i en miljøvennlig bystruktur. Når fokus i stigende grad rettes mot prosessen ved å forbedre allerede utbygde områder, vil samspillet mellom de ulike etatene i kommunen stadig bli viktigere (Miljøbyer, Miljøverndepartementet, 2000).

5. Utforming av gode estetiske omgivelser ute og inne, som fremmer sosiale, kulturelle og fysiske aktiviteter

Trivsel har sammenheng med de fysiske omgivelsene

- Høyere utdanning er det som i mest påfallende grad vil skille morgendagens eldre fra dagens. Med høy utdanning følger gjerne større vekt på prestasjonsorientering og nytelse, et mer utpreget krav til uavhengighet og større forutsetninger for egen mestring (Daatland, Hagestad, Slagsvold & Solem, s.190).
- I den danske forskningsundersøkelsen *Trivsel og boligform, Afdækning af boligmæssige trivselsfaktorer hos ældre i plejebolige* (2007), fremgår det at trivsel følger et betydningshierarki, som innebærer at det er de boligmessige forhold i den private bolig, har størst trivselsmessig betydning. Deretter følger utformingen av boenheten som vesentlig for den daglige sosiale trivselen, og til slutt innvirker boligkompleksets samlede planløsning på trivselsmulighetene i det nærmiljøet som pleieboligen er en del av. På en lang rekke områder har egenskaper ved omsorgsboligen og den konkrete utformingen betydning for beboernes trivsel. Dette gjelder pleieboligens beliggenhet, den overordnede utforming, og størrelse på omsorgsboligkomplekset, boenhetens utforming og innredning, fellesarealer, utearealer og ikke minst den private bolig. Forskningsundersøkelsen kommer med anbefalinger i forhold til utforming og planlegging av omsorgsboliger inne og ute (Knudstrup & Møller, 2008).

Utformingens etiske funksjon

- I Karsten Harries bok *The ethical function of architecture* (1997) blir arkitekturens verditeoretiske og normative spørsmål stilt i sentrum. Harries diskuterer disse spørsmålene ut fra arkitekturens etiske funksjon i samfunnet, og uttrykker at arkitekturens fremste funksjon bør være å uttrykke muligheter for hvordan mennesker bør leve, bo og te seg. Arkitekturens etos (moraliske holdning) står for bygningers mulighet til å gi mening og retning til menneskers liv og virksomhet. Det avgjørende spørsmålet for Harries er derfor hvilke liv vi vil at bygninger skal bygge opp under. Både boliger og miljøet som er bygd og utformet av mennesker er sosiale faktorer, derfor er arkitekturens etos aldri et spørsmål bare for hvert enkelt individ, men for et større fellesskap. Arkitekturens etos blir et politisk spørsmål om hvordan det gode samfunnet skal skapes (Gjengedal & Blygstad, 2008, s. 96-97).

Helseeffekter av arkitektur og design kan måles

- En kartlegging fra Kunnskapssenteret fastslår at helseeffekter av arkitektur og design kan måles gjennom kontrollerte forsøk. Kartleggingen konkluderer med at helseeffekter av de fysiske omgivelsene kan måles gjennom kontrollerte forsøk. Dette kan bidra til å skape et relevant og pålitelig bilde av hvordan arkitektur og design kan brukes som helsebringende virkemiddel. Rapporten ble bestilt av Norsk Form høsten 2006, og kan lastes ned på Kunnskapssenterets hjemmeside: <http://www.kunnskapssenteret.no/Publikasjoner/1128.cms>

Opplevelsesrikdom

- Terapeutiske hager/sansehager for demente
Sansehager for personer med demens - utforming og bruk, er den første boka i sitt slag som er utgitt i Norge. Den bygger på resultatene og erfaringene fra det femårige prosjektet "Sansehager – utomhusanlegg som del av boligen for personer med demens". Prosjektet ble gjennomført av Nasjonalt kompetansesenter for demens i samarbeid med Husbanken og Hageselskapet (Berentsen, Eek & Grefsrød, 2007).

Fysisk og sosial aktivitet

- Omsorgsboligen er utformet både inne og ute har betydning for beboerens fysiske aktivitet. Det er viktig å innrede boligen ute og inne slik at den oppfordrer til aktivitet (Plugaard, 2008, s. 85-92).
- Miljøer hvor eldre lett kan ferdes, og som samtidig innbyr til opphold og rekreasjon, medvirker til at eldre går mer ut. God tilrettelegging av service og rekreasjon er forebyggende med tanke på Eldres helsetilstand og ressursparende ved at eldre vil trenge mindre offentlig hjelp til daglige gjøremål (Ribe & Høyland, 2005).
- Omgivelsene ute har betydning for Eldres helse status i følge tidligere forskning. Küller & Küller(1994) har gjort en forskningsstudie på hvilken betydning utemiljøer har for Eldres helse, ved å se på hvilke hindringer i utemiljøet, og hvilke vilkår eldre setter for et god utemiljø. Küller & Küller diskuterer her planlegging og designens rolle og medvirkning for å få eldre til å bevege seg mer utendørs. Selv om de fleste eldre er klar over de positive helseeffektene av det å oppholde seg utendørs, er det et misforhold mellom kunnskap og tidsbruk på aktiviteter utendørs. Skiftene årstider er noe av det som ofte blir oversett i utformingen av uteområder, noe som påvirker Eldres aktivitet i stor grad. Studiet ble gjennomført i en svensk by, hvor alderen på de spurte var mellom 71 til 96 år(Cold, 1998).
- Det kan ligge lettere hjelp og sosial kontakt i frivillig arbeid, både som frivillig - hjelper og som mottaker av hjelp fra frivillige. Hva som skal til for å stimulere frivillig innsats hos eldre er usikkert, men en avgjørende faktor kan være at de har sammenhenger og steder å forankre sin frivillighet i. Dette det kan være i organisasjoner, i frivillighetsentraler, i Eldresentre eller i grende- eller bydelshus (Daatland, Hagestad, Slagsvold & Solem, 2005, s. 188-189).

Deltakelse i kulturlivet

- Den kulturelle spaserstokken har som mål å legge til rette for samarbeid mellom kultursektoren og omsorgssektoren på et lokalt nivå. 177 kommuner får tildelt midler fra Den kulturelle spaserstokken for 2009(Kulturdepartementet, 2008).
- Tilbudet og vektleggingen av kulturelle aktiviteter i eldreomsorgen er svært varierende, og i artikkelen *Kultur til eldre: tilfældighetens marked*, foreslår forfatterne å tilby helsepersonale opplæring av kultur som et tiltak for å bedre dagens situasjon (Sykepleien nr 05/2008).
- Kulturtiltak krever fysiske rammevilkår som gjør det mulig å realisere de målene som gjelder for de respektive institusjonene og prosjektene. Bygninger for kultur skal være tilgjengelige for alle. I samspill med alle byggeprosjekter som Kultur- og kirkedepartementet gir tilskudd til, vil kravet om tilgjengelighet for alle være et vilkår for å få tilskudd (St.meld.nr. 48,17.1).
- FOLK2 er et femårig (2004 -2009) regionalt kultur- og helseprosjekt i Nord-Trøndelag, hvor kulturelle aktiviteter benyttes som virkemidler i folkehelsearbeidet. På www.folk2.no, finnes det flere eksempler og rapporter på prosjekter som har blitt gjennomført i prosjektperioden.
- Kulturell stimuli gir rekreasjon og inspirasjon. Kirkens Bymisjon har lagt vekt på å tilby beboerne i sine sykehjem kulturelle opplevelser. De kan fortelle historier om eldre som har sluttet å gå, men reiser seg og går når de blir trukket med inn i kulturelle opplevelser (Valset, 2005, s. 32).
- The Society for the Arts in Healthcare, Washington, har listet opp litteratur og forskning på kunst og kulturs effekt på folkehelsen.
(Link til nettsted: <http://www.thesah.org/resources/research.cfm>, (lokalisert 2.3.2008)
- Stockholms Läns landsting / Karolinska Institutet og Stockholms Läns museum drev perioden 2001-2005 ett forskningsprogram med tittelen ”Kultur i vården och vården som kultur”. Forskning og aktiviteter som har blitt gjennomført kan det leses mer om her: <http://stockholms.lans.museum/prog/projekte.html> (lokalisert 2.3.2009)

Samlokalisert kulturhus og omsorgsboliger

- *Idar Davik – Huset, Haram kommune*, samlokalisering av omsorgsboliger, sykehjemsplasser og kulturbygg. Bygget inneholder kino, konsertsal, utstillingslokaler, kulturskolen, butikker, frisør, kommunale kontorer og næringslokaler. Det arrangeres faste arrangementer for eldre som seniordans, seniorkino og korkonsserter.
(<http://www.idhuset.no/omhuset.php>)
- Brygga kultursal, Halden - Samlokalisering av omsorgsleiligheter, kultursal og hotell. Huset har et samarbeid mellom Det norske Blåseensemblet, Halden kommune og Thon Hotell.
(<http://www.bryggakultursal.no/?CatID=1071>)

Smarthusteknologi (IKT)

- For å forebygge og varsle ulykker og gi beboerne økt trygghet og selvstendighet, er det fornuftig å legge til rette for større utbredelse av Smarthusteknologi, både i private hjem, omsorgsboliger og sykehjem (St.meld. nr.25, 8.3.2).
- Omsorgsteknologi vil bli viktigere for både friske og for syke eldre i fremtiden. Muligheten for å mestre og å føle seg trygg ved å bo hjemme kan forlenges, man kan få bedre oppfølging, og behandling av kroniske sykdommer, rehabilitering kan skje hjemmefra, og man kan få nødvendig helsehjelp på reise. *Fremtidens alderdom og teknologi* utgitt av Teknologirådet (2009) kommer med anbefalinger på hvordan teknologien kan organiseres og tas i bruk som et hjelpemiddel på best mulig måte i omsorg til eldre.
- *Start me up!; Scenarier om fremtidens alderdom i 2020* utgitt av Teknologirådet. Teknologirådet har utviklet 3 scenarier, Disse er 1."Mangel på arbeidskraft og bruk av teknologi". 2."Fritt valg?" - Kjøp og valgfrihet av pleie og omsorgstjenester hvor teknologi inngår. 3."Tilsammans" - tar utgangspunkt i eldre som ressurs for samfunnet og hverandre. Teknologi spiller her en rolle for ulike typer praktiske og sosiale fellesskap.

Erfaringsbaserte eksempler med Smarthusteknologi:

- *Smarthusteknologi* er tatt i bruk i mange av de nye omsorgsboligene som er bygget, og Deltasenteret har gjennomført et prosjekt som vurderte muligheter og kostnader ved installering i eksisterende boliger (Helsedirektoratet, 2004, http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00001/IS-1216_1681a.pdf ; lokalisert 2.3.2009)
- *Center for aging services technologies* er en amerikansk interesseorganisasjon som samler universiteter, organisasjoner, offentlige og private virksomheter sammen for å bringe frem teknologiske innovasjoner som kan være med på å gjøre omsorgen og hverdagen enklere og rimeligere (www.agingtech.org, lokalisert 2.3.2009.)

Verktøy for evaluering av designkvalitet i helsebygg

- *Det britiske AEDET-verktøyet* kan gi profiler som viser styrker og svakheter av en eksisterende bygning eller plan. AEDET forholder seg til designkvalitet og ikke til hvordan et prosjekt eller bygg er i samsvar med lover, retningslinjer og spesifiserte formelle krav. Verktøyet kan brukes til å sammenligne ferdige prosjekter og innen ett prosjekt i ulike faser.
Mer informasjon om verktøyet:
http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_082089, (lokalisert 2.3.2009)

6. Omgivelser som legger til rette for at også beboere fra nærmiljøet kan delta i ulike aktiviteter, omsorgssenteret som lokalt møtested

- ”Åpne” felleskapslokaler og aktiviteter som skaper kontakt med nærmiljø. Regjeringen ønsker å bidra til at sykehjemmene blir enda mer åpne for et tettere samspill med familie/venner/pårørende (St. meld. nr. 25, kap.11.2).

Erfaringsbaserte eksempler:

- *Tysværtunet aktivitets- og omsorgssenter*, Tysvær - Sambruk av omsorgstjenester og kulturtjenester. ”Alle aktivitetene og det sosiale fellesskapet på de tre omsorgssentrene er åpne for alle, uansett alder, hver dag. Selve omsorgstjenesten er delt i tre geografiske distrikter og er organisert på en spesiell måte. Filosofien er at de eldste og svakeste skal ha like god tilgang til kultur og aktiviteter som andre innbyggere i kommunen, enten de er pleietrengende, bor hjemme eller på institusjon”. (Haavik, S.(2009) Omsorg og kultur tett i tett, *Vi over 60*, jan.2009, Lokalisert 2.3.2009 på. <http://viover60.no/helse/helsenytt/omsorg-og-kultur-tett-i-tett.html>)
- *Brårsenteret*, Re - Kulturkafe, Bibliotek og Frivillighetsentral lokalisert i samme bygg som omsorgsboligene. Huset har et aktivitetslokale som kan leies ut til lokale lag og foreninger, og blir hyppig brukt av frivillighetsentralen. Kaféen er åpen hver dag og for både beboerne og nærmiljøet. (<http://www.re.kommune.no/Artikkel.aspx?AId=233&back=1&MIId1=29&>)
- *Ammerudhjemmet*, Oslo, har et samspill med nærmiljø og frivillighetsarbeid. Kulturaktiviteter for brukere, beboere og nærmiljø. Link til sykehjemsetaten, Oslo kommune: (<http://www.sykehjemsetaten.oslo.kommune.no/article.php?articleID=80089&categoryID=24700>)

7. Omgivelser som fremmer trivsel og arbeidsglede blant de ansatte

- De fysiske rammene og organiseringen av tilbudet påvirker både de ansattes holdninger og fagutøvelse, og beboernes verdighet og hverdagsliv (St. meld. nr. 25, 8.3.2.).
- Omsorgsideologi, organisasjon, arbeidsmiljøets ergonomiske forutsetninger og estetiske uttrykk har betydning for helsearbeidernes arbeidstilfredshet. Omsorgsmiljøets utforming bør ikke motvirke omsorgens intensjoner, og det har stor betydning at erfaring og kompetanse tas vare på. Studier bekrefter at omgivelsenes utforming har betydning for de pårørende, hvor man blant annet har sett at besøksfrekvensen økte ved at enkelte omsorgsavdelinger fikk nye farger på veggene (Wijk, 2008).

- På University of Kuopio er det igangsatt et tverrfaglig forskningsprosjekt, *Constructing wellbeing in elderly care-organization, design and management as key elements*, som ser på forholdet mellom organisasjon, design og ledelse. Hovedmålet er å forene fagperspektivene for så se på synergien av disse, i forhold til trivsel og velvære blant brukere og personale i omsorgsorganisasjoner. Undersøkelsen vil ut i fra et tverrfaglig perspektiv se på disse faktorene: 1. Økende eldre befolkning, 2. Økende kostnader i omsorgen for eldre 3. Flere nye boligprosjekter for eldre vil bli bygget de neste årene, d) Renovering av gamle bygninger som blir brukt til eldreomsorg, 4. Teknologien øker trygghet og funksjonalitet, men kan minske hjemlighet og nærhet til ansatte i helsesektoren. Forskningen starter 2009 og avsluttes i 2012 i følge tidsplan. Forskningsstudien vil se på ti offentlige og private omsorgsorganisasjoner i øst Finland, en planleggingsprosess av en omsorgsorganisasjon i offentlig sektor, og en planleggingsprosess av en eldre organisasjon i den private sektoren. I tillegg vil studien se på et luksuriøst tilbud i England. Forskningen vil bli ledet av Professor Sari Rissanen, Departement og Health Policy and Management, Departement of Social Work and Social Pedagogy, University of Kuopio, Finland.

Erfaringsbaserte eksempler:

Øyane sykehjem

- Trivsel blant beboere har økt arbeidslysten hos de ansatte.
- Sykehjemmet mottok Kommunal Landspensjonskasses (KLP) arbeidsmiljøpris i 2007 (Lokalisert 2.3.2009 på: http://www.frifagbevegelse.no/fagbladet/helse_og_sosial/article3614927.ece, *Fagbladet 08/06 2008*)
- Et av prosjektene under Folk 2 (www.folk2.no) er *Kvinner i helse og omsorgsarbeid*. Hovedmålet med dette prosjektet var å synliggjøre de positive kvalitetene ved å være kvinne i omsorgsarbeid. Prosjektet ble gjennomført ved å arrangere en fotoutstilling av en kunstner som avbildet de ansattes arbeide på et sykehjem hvor utstillingen fant sted. Prosjektet resulterte til bedre trivsel og mindre sykefravær.

Kilder:

Barstad, S., *SENIORLAND- Omsorgsscenarioer for de nye gamle*, (2006) Universitetet i Tromsø, Munin. Lokalisert 2.3.2009 på: Munin; <http://hdl.handle.net/10037/1289>

Berentsen, B.D., Eek, A., Grefsrød, E.E., (2007). *Sansehager for personer med demens – utforming og bruk*, Aldring og helse

Lokalisert 2.3.2009, på;

Link til bok: <http://www.aldringoghelse.no/Default.aspx?pageID=1610&ItemID=1190>,

Link til prosjektet: <http://www.aldringoghelse.no/?pageID=1614&ItemID=1403>

Link til filmen: <http://www.aldringoghelse.no/?pageID=1614&ItemID=1403>

Brevik, I & Schmidt, L., *Slik vil eldre bo - En undersøkelse av framtidige Eldres boligpreferanser*, NIBR Rapport 2005:17.

Bengtsson J. Vårdens byggda miljöer: en fenomenologisk inblick, I Gjengedal, Schiøtz & Blygstad, (Red.) *Arkitektur i tid og rom*, (2008) Oslo: Cappelen Akademisk forlag (s.79-98)

Caspari, S Aasgaard, T, Slettebø, Å.; Lohne, V., *Nåden*, D, Kultur til eldre: Tilfeldighetens marked, *Sykepleien nr. 05/2008*, Lokalisert 02.03.2009 på;

<http://www.sykepleien.no/article.php?articleID=18812&categoryID=25>

Daatland; S.V., Hagestad, G., Slagsvold, B., & Solem, P.E, (2005), I, *Morgendagens eldre – En sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrende og eldre* (188-189)), Rapport 11/05, NOVA

Eriksen, Aa. Skousbøll, K., *Fokus på de meget ældre 75+*, (2006) Center for Bolig og Velfærd, lokalisert 2.3.2009 på; http://www.bovel.dk/fundanemt/files/Focus_paa_75+.pdf

Fyhn, A.B., Ytrehus, S. (2006) *Bufast, Bjørvika og Benidorm- boligplaner og boligønsker for eldre år*, Fafo-rapport 511, Oslo: Fafo

Harvold, K., Skjeggedal, T. *Planlegging – og stedsutviklingskompetanse i kommuner og fylker*, NOTAT 2008:121, NIBR

Hovgesen H.H., Knudstrup, M.A., Møller, K., (2007) *Trivsel og Boligform:*

Beslutningsproceसानalysen - Proceसानalysen, Arkitektur, Trivsel, Odense: Servicestyrelsen.

<http://www.servicestyrelsen.dk/wm145581&searchWord=beslutningsproceसानalysen>

Høyland, K & Ribe, Å. (2005), *Boligpolitikk for eldre – mer enn vegger og tak*, Bjerkreim, N., Eilertsen, G., Nord, R. (Red.) *Eldre i en brytningstid* (s.118-130), Oslo: Gyldendal Akademisk

Iwarsson, S. *The enable – age project – a summary*, Lunds universitet, Sverige, Lokalisert 2.3.2009 på:

<http://www.enableage.arb.lu.se/documents/ENABLE-AGE%20Project%20Summary.pdf>

og <http://www.enableage.arb.lu.se/about.html>

Iwarsson, S., *Trivsel och tillgänglighet i äldres boende*, I Møller, K & Knudstrup, M.A. (Red.), (2008) *Trivsel i plejeboligen, en antologi om trivselsfaktorer i plejeboliger* Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Knudstrup, M.A., Mortensen, G.L., Vedstesen, A.M., Møller, K.(2007)*Trivsel og Boligform. Afdækning af boligmæssige trivselsfaktorer hos ældre i plejeboliger*, Odense: Servicestyrelsen, 2008

Knudstrup, M.A., Mortensen, G.L, Møller,K.,Vedstesen,(2007), *Afdækning av boligmæssige trivselsfaktorer hos ældre i plejeboliger*, Odense: Servicestyrelsen

Küller, R. & Küller, M., City greenery, outdoor life and health of the elderly, Byggforskningsrådet. R24: (1994), Cold, B. *Aesthetics, Well-being and health- abstracts on theoretical and empirical research within environmental aesthetics*, (1998) Oslo: Norsk Form

Moen, B. Ansvar og omsorg for minoritetsetniske eldre, Bjerkreim,N.,Eilertsen,G., Nord, R.(Red.) *Eldre i en brytningstid*(s.84-94), Oslo: Gyldendal Akademisk

Møller, K & Knudstrup M.A.,(2008) *Trivsel og pleieboligens utforming*, Odense, Servicestyrelsen.

Link til dokumentet: http://vbn.aau.dk/fbspretrieve/14615276/Rapport-trivselsfaktorer_5.2_1_.pdf

Plugaard,L., Træning i pleieboliger, I Møller, K. & Knudstrup, M.A.(Red.), *Trivsel i Pleieboligen, En antologi om trivselsfaktorer i plejeboliger*(2008) , Serviceytelsen, Syddansk universitetsforlag

Slagsvold, B. & Strand, N.P. Morgendagens eldre- blir de mer kravstore og mindre beskjedne?, (s. 23-50), I Slagsvold, B. & Solem P.E.; *Morgendagens eldre – En sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrende og eldre*(2005), Rapport 11/05, NOVA

Valset, S. (2005) Eldres livskvalitet og samfunnets rammefaktorer, Bjerkreim,N.,Eilertsen,G., Nord, R.(Red.) *Eldre i en brytningstid*(s.118-130), Oslo: Gyldendal Akademisk
K. Høyland m.fl.(2006) *Egen bolig - også når helsa svikter?*, Rapport nr.: SBF51 A06017, SINTEF

Wijk, H., Färgers betydelse för en stöjande miljö(2008), I Møller, K. & Mary- Ann Knudstrup, M.A.(Red.), *Trivsel i plejeboligen- en antologi om trivselsfaktorer i plejeboliger*, OdenseSyddansk universitetsforlag

Rapporter:

Bag facaden: Scenarier for fremtidens boliger til ældre mod 2014, Institutt for fremtidforskning. København: 2004
http://www.cifs.dk/doc/projekter/2004/realdania/Bag_Facaden_safe.pdf

Husbanken, *Omsorgsboliger og sykehjem - en veileder for lokalisering, organisering og utforming*. HB 7. F.17, april 1998.

Oslo kommune, Byrådet, Bystyremelding nr. 1/2008, Bystyremelding om fremtidens eldreomsorg, Byrådessak 34/10

Socialstyrelsen, Sverige (2007)
Trappan mellan kvarboende och flytt

-förutsättningar för äldre som har rörelsehinder att bo kvar hemma.

Link: http://www.aldrecentrum.se/gamla/documents/BoenderapportSocailstyrelsen_000.pdf

Teknologirådet, *Start me up!; Scenarier om fremtidens alderdom i 2020.*

Teknologirådet, *Fremtidens alderdom og teknologi*, Rapport nr.1., 2009

Utvikling av miljøbyer (2000), Erfaringer og anbefalinger fra Miljøbyprogrammet, Miljøverndepartementet; Link til dokumentet

http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/rapporter_planer/rapporter/2000/T-1320-Utvikling-av-miljobyer-Hovedrapport.html?id=105503

Stortingsmeldinger:

St.meld.nr. 25. *Mestring, muligheter og mening - Framtidas omsorgsutfordringer*, Det Kongelige Helse- og omsorgsdepartementet (2005-2006).

St.meld.nr. 48. *Kulturpolitikk fram mot 2014*, Det kongelige Kultur- og Kyrkjedepartementet (2002- 2003).

Nettsteder:

Age friendly cities (2007), World health organisation, Lokalisert 02.03.2009, på:

http://www.who.int/ageing/age_friendly_cities/en/index.html

Ageing publications, World health organisation Lokalisert 02.03.2009, på:

<http://www.who.int/ageing/publications/active/en/index.html>

Den kulturelle spaserstokken, 177 kommuner får tildelt midler fra Den kulturelle spaserstokken (Kulturdepartementet, 2008)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/pressemeldinger/pressemeldinger/2008/177-kommuner-far-tildelt-midler-fra-den-.html?id=538571>